

PROGRAM STRUČNOG RADA S OVISNICIMA O DROGAMA U ODGOJNOM ZAVODU TUROPOLJE

Željka Knotek-Iveta
Snježana Maloić

Odgojni zavod Turopolje
Zagreb

SAŽETAK

Članak sadrži prikaz modela rada s odgajanicima Odgojnog zavoda Turopolje kod kojih je u određenoj mjeri evidentan problem konzumiranja opojnih droga. S obzirom na tendenciju porasta broja odgajanika s problemom ovisnosti koji se upućuju u Zavod, autorice članka osmislile su i provode Program stručnog rada s ovisnicima. Osnovno polazište bila je potreba da se uz one oblike rada koji se i inače provode u ustanovi, tim odgajanicima pruži dodatna stručna pomoć u pronalaženju učinkovitijih načina prevladavanja ipak kompleksnijih poteškoća. Rad s odgajanicima autorice zasnivaju na načelima temeljnih struka (psihologije, socijalne pedagogije) i realitetne terapije te edukaciji na Klinici za psihijatriju, alkoholizam i druge ovisnosti KB "Sestre Milosrdnice", Zagreb. Program se provodi pod supervizijom prof., B. Galoić – Cigit, terapeuta u navedenoj bolnici.

Ključne riječi: odgojni zavod, ovisnost o drogama, program rada

1. UVOD

Zluporaba droga u Hrvatskoj predstavlja sve izraženiji problem za koji se dugo nisu nazirala dovoljno efikasna rješenja. Izrada Nacionalne strategije suzbijanja zluporabe droga u Republici Hrvatskoj (Sakoman, 1991) pretpostavlja organizirano i kontinuirano provođenje mjera kojima je cilj smanjenje dostupnosti i potražnje droga, uz istovremeno uvažavanje "harm-reduction" pristupa. Prema navedenoj strategiji jedna od osnovnih zadaća penalnog sustava je podizanje organizacijske i stručne razine posebnih programa tretmana ovisnika i provedbe sigurnosne mjere obveznog liječenja od ovisnosti odnosno narkomanije. Realizacija organiziranog programa liječenja ovisnika predviđena je kako za kaznene zavode tako i za odgojne zavode unutar sustava.

2. ODGAJANICI ODGOJNOG ZAVODA TUROPOLJE

Prema Zakonu o sudovima za mladež (čl. 15.) u Odgojnom zavodu Turopolje izvršava se sudska odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod. Odgajanicima mjeru nadležni sud izriče ukoliko procijeni da se na ličnost i ponašanje maloljetnika može

utjecati samo u ustanovi koja svojom organizacijom i sadržajima rada omogućava trajno i pojačano djelovanje posebnih odgojitelja. Odgojna mjera izriče se u trajanju od 6 mjeseci do 3 godine (Zakon o sudovima za mladež, 1997).

Odstupanja u ponašanju kod većine odgajanika manifestirala su se već prije 14. godine života. Najčešći su odgajanici prema kojima su prije dolaska u Zavod već izricane određene mjere ili su zbog izrazito nestimulativnih ili ugrožavajućih uvjeta života u najranijoj dobi izdvojeni iz primarne obitelji. Neki od karakterističnih oblika njihovog dosadašnjeg ponašanja su izbjegavanje školskih i radnih obveza, bijeg od kuće, druženje s osobama asocijalnog ponašanja, vršenje kaznenih djela, konzumiranje alkohola, izbjegavanje određenog oblika tretmana ili bježanje iz ustanove. Rjedi su pojedinci koji dolaze uslijed težine pojedinog kaznenog djela ili nagle eskalacije više kaznenih djela (Maloić, 1999). Kompleksnost poremećaja u ponašanju odgajanika koji su upućeni u Zavod često obuhvaća i problem eksperimentiranja sa sredstvima ovisnosti, a u manjoj mjeri i ovisnost, te se u svezi s tim ukazuje potreba planiranja i realizacije organiziranog dodatnog stručnog rada.

U okviru Nacionalne strategije sugerira se ovisnike o drogama gledati prvenstveno kao žrtve i to ne samo narko-kriminala već i loše kvalitete života i neadekvatnog odgoja u procesu odrastanja i sazrijevanja. Odgajanci upućeni u Odgojni zavod Turopolje u najvećem su broju odrastali u kvalitativno, a često i kvantitativno deficitarnim obiteljima. Dugotrajna emocionalna deprivacija imala je negativne reperkusije na njihov socio-emocionalni razvoj. Kad govorimo o odgajanicima s više ili manje izraženim problemom droge, nužno je krenuti od motiva i razloga koji su značajnije pridonjeli njihovoj odluci da iskušaju drogu, a potom i nastave konzumiranje nekih od sredstava ovisnosti. Najčešći od njih su: želja za afirmacijom, pritisak socijalne sredine, životni problemi, osjećaj inferiornosti i nisko samopoštovanje, izražena neurotičnost, depresivnost, naglašena hedonistička orijentacija, osjećaj besmislenosti i dosade, neznanje i identifikacija s grupom vršnjaka. Tek uvažavanjem takvog pristupa možemo biti učinkoviti u provođenju prevencije i kurative.

3. PROGRAM ORGANIZIRANOG DODATNOG STRUČNOG RADA S OVISNICIMA

Odgajanci s problemom droge imaju u većini segmenata isti tretman kao i ostali odgajanci u Zavodu. Obuhvaćeni su grupnim i individualnim oblicima rada u okviru odgojne skupine od strane odgojitelja, uključeni su u obrazovni proces, radno su angažirani u skladu s postojećim uvjetima za rad u Zavodu, prema osobnim interesima animira ih se za sudjelovanje u raznim sekcijama slobodnih aktivnosti, a od nedavno imaju mogućnost sudjelovati i u dodatnim oblicima grupnog rada (radionice po principima RT-a i NLP-a).

Za vrijeme boravka u zatvorenim uvjetima kod ovisnika se pored općih problema (sigurnost, stega, tretman) očituju i posebni, osobito zdravstveni (apstinencijski sindrom, bolesti u svezi ovisnosti, fizičko propadanje). Na razini ponašanja češće manifestiraju samoozljeđe, depresivna stanja, indiferentnost prema normama te netolerantnost prema ostalim osobama u ustanovi (Daga, 1982; prema Živković 1990).

Zbog niza teškoća vezanih uz opojna sredstva i odgajanci Odgojnog zavoda teže se adaptiraju na zavodske uvjete te imaju većih problema u udovoljavanju zahtjevima odgojne mjere. Također je nužno da priprema njihovog postpenalnog prihvata uključuje i kontakte s ustanovama čije je područje rada prevencija i suzbijanje ovisnosti. Obzirom na narečeno uočena je nužnost dodatnog stručnog rada.

Program ima obilježja sekundarne preventivne aktivnosti, što znači da je namijenjen osobama već zahvaćenim problemom ovisnosti, a s ciljevi-

ma skraćivanja trajanja problema i smanjenja stupnja pojedinačne i društvene štete koje on izaziva. U smjeru pripreme postpenalnog prihvata teži tercijarnog razini tj. postizanju i održavanju poboljšane razine individualnog funkcioniranja i rehabilitacije (Hotujac, 1992)

3.1. Ciljevi Programa

Program Organiziranog dodatnog stručnog rada s ovisnicima, sadržajno i metodološki vezan je uz slijedeće ciljeve:

- učenje socijalnih vještina u svrhu uspješnijeg odoljevanja negativnim pritiscima
- usvajanje konstruktivnijih i učinkovitijih načina rješavanja životnih problema
- izgradnju samopoštovanja i osobne kompetencije kroz pozitivna iskustva
- smanjenje anksioznosti i depresivnosti
- zadovoljavanje psihičkih potreba na načine koji ne narušavaju njihov osobni psihofizički integritet
- razvoj interesa, kreativnosti i pozitivnog pogleda na život
- produblivanje samospoznaje i jačanje osobnosti
- formiranje negativnog stava prema sredstvima ovisnosti

Cjelokupni Program zamišljen je kao podrška u procesu psihosocijalnog sazrijevanja i apstinenciji, odnosno prvi korak u promjeni stava i priprema za uključivanje u različite oblike rada i liječenja po odlasku iz Zavoda.

3.2. Kriteriji uključivanja odgajanika u Program

Uključivanje u Program predviđeno je za:

- a) ovisnike s izrečenom sigurnosnom mjerom obveznog liječenja narkomana
- b) odgajanike za koje je kroz raspoloživu dokumentaciju evidentan problem ovisnosti
- c) odgajanike za koje bi se tijekom provođenja odgojne mjere za to ukazala potreba
- d) eksperimentatore i konzumente koji bi sami inicirali uključivanje

Odgajanci kojima je indicirano uključivanje u Program nisu obvezni sudjelovati, ali u tom slučaju ne mogu koristiti maksimum pogodnosti izlaza propisanih Kućnim redom ustanove.

3.3. Način rada

S odgajanicima uključenim u Program radi se kroz grupne i individualne oblike rada. Kad govorimo o grupnom radu, mislimo na proces koji se odvija u grupama u kojima "članovi sudjeluju radi dobivanja stručne pomoći i podrške u rješavanju

određenih osobnih i socijalnih problema, radi uspješnijeg suočavanja sa životnim poteškoćama te razvijanja znanja i vještina važnih za bolje razumijevanje samih sebe, drugih ljudi i zajednice u kojoj žive" (Ajduković, 1997).

Rad s odgajanicima voditeljice zasnivaju na načelima temeljnih struka (psihologije, socijalne pedagogije) te principima realitetne terapije. U prilog primjenjivosti tog terapijskog pristupa s ovom populacijom govori i činjenica da ga je William Glasser razvio u psihijatrijskim bolnicama i popravnim ustanovama, dakle upravo u sličnom tipu institucija. Tek kasnije se primjenjuje u radu s ovisnicima, roditeljstvu, obrazovanju, managementu itd. (Wubbolding, 1998). O uspješnosti RT-a svjedoči i izvješće vojnih bolnica u SAD-u gdje su u 90% bolnica u kojima su radili s ovisnicima, primjenjivali realitetnu terapiju (Lojk, 1997).

U planiranju grupnog rada bilo je nužno uvažiti činjenicu da je osnovna značajka odgajanika predviđenih za uključivanje u Program njihova inicijalna nemotiviranost. Svim članovima grupe zajednički je otpor koji nadilazi uobičajenu podvojenost koju općenito imaju osobe prema stručnoj pomoći. Njihov je otpor motiviran strahom, nelagodnom i nespremnošću da se uhvate u koštac s nekim osobnim poteškoćama i ponašanjima što je sve zajedno potencirano i prisilom boravka u ustanovi. Zbog "težine" populacije odgajanika uključenih u Program radi se po principu suvoditeljstva, što znači da su u grupnom radu načelno prisutna dva voditelja. Iz istih razloga s odgajanicima uključenim u Program radi se u malim grupama čiji ukupni broj ne prelazi 10 sudionika. Obzirom na nisku motiviranost članova za aktivno participiranje u radu grupe, njihovo nepriznavanje problema i nepovjerljivost prema ovakvom načinu rada, u izboru sadržaja nužno je akcentirati jačanje grupne kohezije i podizanje motivacijske razine. U tom smislu permanentno se radi na definiranju zajedničkih interesa i grupnih očekivanja, poticanju aktivnosti članova, percipiranju sebe kao aktera u grupnom procesu, stvaranju pozitivne atmosfere u grupi, smanjenju tenzija.

U realiziranju Programom predviđenih ciljeva koriste se slijedeće metode i tehnike: prezentiranje informacija, izrada panoa očekivanja, poučavanje, korištenje različitih aplikativnih materijala, metaforičke priče, interaktivne i asocijativno-interaktivne igre, grupne diskusije, brainstorming, igranje uloga, pozitivni samopotvrđujući feedback, tematski ciljano korištenje audio-vizuelnih materijala, primjena upitnika i skala procjene. S odgajnicima uključenim u grupne oblike rada radi se i pojedinačno, obzirom da ih je nužno kontinuirano motivirati i individualno im pružati pomoć u njihovim teškoćama za čije rješavanje na grupi nemaju dovoljno hrabrosti ili povjerenja.

Svi odgajanici nakon perioda uključivanja potpisuju Terapijski ugovor (Prilog1). Terapijski ugovor modifikacija je ugovora koji se primjenjuje na Odjelu ovisnosti KB "Sestre Milosrdnice". U izmjenama i dopunama prilagođen je tipu ustanove i karakteristikama populacije. Pri sklapanju terapijskog ugovora nastoje se maksimalno uvažiti Steinerovi zahtjevi (Žanko, 1996).

Sve aktivnosti grupnog rada s odgajanicima uključenim u Program prate pismena priprema i realizacija (stručna priprema za svaki grupni rad, mjesečni plan, mjesečna realizacija, mjesečno praćenje odgajanikivog sudjelovanja – evidentiranje u osobni list odgajanika). Provođenje Programa prati evaluacija voditelja i periodično članova grupe. Akcent je stavljen naročito na onaj dio evaluacije koji anonimno rade sami odgajanici (samoevaluacija, evaluacija pomoću evaluacijskih pitanja, nedovršenih rečenica i skala procjene).

Cjelokupni rad voditelja u okviru Programa u skladu je s etičkim standardima ASGW iz 1989. godine (Ajduković, 1997).

3. 4. Toksikološka analiza urina

U okviru medicinske službe u Zavodu provodi se sustavno, redovito testiranje odgajanika uključenih u Program po povratku s pogodnosti izlaza i testiranje svih odgajanika neovisno o korištenju pogodnosti izlaza ("štih-probe").

Testiranje nosi dvostruku korist:

1. apstinencija je nužna za terapijski rad
2. odgajanici zapravo možda po prvi puta dolaze do uvida da to mogu

4. UMJESTO ZAKLJUČKA

U široj društvenoj zajednici prisutan je znatan porast zlouporabe opojnih droga. Isti uzlazni trend uočava se i u strukturi odgajanika upućivanih u Zavod. Tijekom razdoblja od svibnja 1992. godine do veljače 1995. godine od ukupnog broja odgajanika u Zavodu za njih 18 % postoje podaci o ovisnosti o psihoaktivnim drogama. (Klarić Al Sadek, 1995). Trenutno u poluotvorenim uvjetima Zavoda boravi 38,6 % odgajanika za koje je u dostupnoj dokumentaciji evidentan problem manjeg ili većeg stupnja ovisnosti. Navedena promjena strukture odgajanika u ustanovi nametnula je potrebu izrade Programa koji bi obuhvatio specifične potrebe tih odgajanika i implicira potrebu njegovog stalnog razvijanja.

Prikazani Program samo je početni korak u osmišljavanju i provođenju terapijsko-edukativnog rada u institucionalnom tretmanu, s adolescentima kod kojih je u manjoj ili većoj mjeri prisutan problem ovisnosti.

PRIVITAK

ODGOJNI ZAVOD TUROPOLJE

Odjel za tretman

Odsjek za upoznavanje ličnosti i
programiranje odgojnog rada

TERAPIJSKI UGOVOR

Ovaj ugovor znači potvrdu moje jasne odluke da želim raditi na sebi, te da ću u suradnji s voditeljima grupe aktivno sudjelovati u programu rada s ovisnicima tijekom svog boravka u Zavodu. Obvezujem se da ću redovito sudjelovati u svim oblicima rada u okviru programa.

Preporuča se:

- a) uvažavati tuđe viđenje stvari
- b) dozvoliti drugima neometano iznošenje mišljenja
- c) pričati samo o prisutnim osobama
- d) apstinirati od svih sredstava ovisnosti
- e) kontrolirati urin kroz toksikološku analizu
- f) sudjelovanje obitelji u provođenju programa

Protiv pravila je:

- a) kritiziranje i vrijeđanje
- b) agresivno ponašanje prema sebi, drugima i stvarima
- c) upadati drugima u riječ
- d) razgovor o sredstvima ovisnosti
- e) razgovarati izvan grupe o stvarima koje su rečene na grupi

Svjestan sam da potpisivanje terapijskog ugovora ne isključuje pogodnosti, obveze i posljedice propisane odredbama Kućnog reda i naputaka.

OSNOVNA STRATEGIJA

1. Radom na sebi želim postići:
 - a) na osobnom planu _____
 - b) na obiteljskom planu _____
 - c) na radnom planu _____
2. Od svojih voditelja grupe očekujem: _____

3. Voditelji nude stručnu pomoć prilikom rada na: _____

4. Situacije koje ću tijekom trajanja odgojne mjere izbjegavati kako bi uspješnije radio na sebi su _____

5. U slučaju da kritiziram ili vrijeđam drugu osobu ja ću _____

6. Budem li ometao drugog u iznošenju mišljenja, ja ću _____

7. Ukoliko odreagiram agresivno, spreman sam _____

8. Ako tijekom trajanja odgojne mjere konzumiram bilo koje sredstvo ovisnosti, spreman sam _____

9. Ako vidim da drugi uzimaju drogu, tablete ... ja mogu _____

10. Ukoliko se nisam u stanju pridržavati terapijskog ugovora, dozvoljavam _____

Datum: _____

Potpis odgajanika: _____

LITERATURA

- Ajduković, M. (1997): Grupni pristup u psihosocijalnom radu, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb
- Hotujac, Lj. (1992): Zloupotreba sredstava ovisnosti – prevencija i nadzor, Školska knjiga, Zagreb
- Klarić Al Sadek, D. (1995): Psihosocijalna obilježja skupine ovisnika o psihoaktivnim drogama u Zavodu za preodgoj. U: Zajednički protiv ovisnosti, Zbornik radova, Ministarstvo rada i socijalne skrbi, Pula
- Lojk, L. (1997): Realitetna terapija, Panika br.3, Društvo studenata psihologije Slovenije
- Maloić, S. (1999): Uloga stručnog tima i socijalnog pedagoga u Odgojnom Zavodu Turopolje, Kriminologija i

socijalna integracija 1, 135-138.

- Sakoman, S. (1991): Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj, Komisija za suzbijanje zlouporaba droga, Ministarstvo zdravlja Republike Hrvatske, Zagreb
- Wobbolding, R. E. (1998): Primjena realitetne terapije, Alinea, Zagreb
- Zakon o sudovima za mladež, NN 111/97.
- Žanko, N. (1996): Intervencije u psihoterapiji, Sipar, Zagreb
- Živković, M. (1990): Osvrt na radove sa VI međunarodnog seminara – Droge i zatvor, Penološke teme 5 (1-2), 137-142.

THE PROGRAM OF THE ORGANIZED ADDITIONAL PROFESSIONAL WORK WITH THE DRUG ADDICTS IN YCI TUROPOLJE

Summary

The article gives the review of the model of work with the wards of the Youth Correctional Institution Turopolje who have problem with drug consumption. Considering the increase of the number of wards with drug-related problems which are coming to the Institution, the authors of the article designed and conducted the Program of professional work with the drug addicts. The basic starting point was the need for providing the additional professional help for these wards in finding the more efficient ways for coping with their complex difficulties, beside the existing forms of activities in the Institution. The work with the wards the authors base on the principles of their basic education (psychology, social pedagogy) and Reality therapy, as well as the education at the Clinic for psychiatry, alcoholism and other addictions "Sestre Milosrdnice", Zagreb. The program is being conducted under the supervision of prof. B. Galoić-Cigit, a therapist from that Clinic.

Key words: borstal, drug addiction, treatment program